

جمهوری اسلامی ایران و آفریقا

در ادامه سلسله مباحث اتاق فکر که هر سه‌شنبه در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی با حضور مدیر کل، رؤسای مراکز مطالعاتی و کارشناسان این دفتر برگزار می‌شود، جناب آقای باقری معاون آفریقایی وزارت امور خارجه در تاریخ ۱۰ دی‌ماه ۸۷ به ایراد سخنرانی پرداختند. آنچه در پی می‌آید گزارشی از این سخنرانی است:

به این ترتیب مشاهده می‌شود که کشورهای آفریقایی در مجامع بین‌المللی نقش آفرین هستند و در اجلاس حقوق بشر سازمان ملل نیز حضور فعال و تعیین‌کننده‌ای دارند.

چند سال پیش که ایران موفق شد در بحث حقوق بشر عاملان قطعنامه علیه خود را شکست دهد تنها چند کشور کوچک آفریقایی نقش آفرین بودند و در واقع ما را از فهرست قطعنامه حقوق بشر خارج کردند.

۲- همکاری کشورهای آفریقایی با جمهوری اسلامی ایران

آقای باقری در ادامه بحث‌های خود در مورد تمایل کشورهای آفریقایی برای کار با ایران گفتند: آنهایی که مایل به توسعه همکاری‌های جنوب - جنوب هستند، علاقمند به داشتن روابط خوب با ایران می‌باشند. برخلاف خیلی کشورها که اهل مجامله و تعارفات رایج می‌باشند، آفریقایی‌ها از آنجائی که دارای روابط پیچیده‌ای نیستند از مجاملات دور هستند و یا شاید از اینکه چنین رفتاری با

در این جلسه آقای باقری بعد از توضیح درمورد ساختار جدید معاونت آفریقا در وزارت متبوع مطالبی ارائه نمودند که اهم آنها به این شرح است:

۱- میزان نقش آفرینی کشورهای آفریقایی در مجامع بین‌الملل

آفریقا متشکل از ۵۴ کشور با جمعیتی حدود ۸۰۰ میلیون نفر جمعیت می‌باشد و بیش از ۵۰ درصد آنها مسلمان هستند. از ۵۷ کشور عضو سازمان کنفرانس اسلامی، ۲۸ کشور از این قاره و اکثر آنها عضو سازمان غیرمتعهدها بوده و در اجلاس غیرمتعهدها حضور چشمگیری دارند. به خصوص در اجلاس تهران که ۲۸ وزیر خارجه در آن شرکت کردند، که این سطح مشارکت اعضا از دلایل توفیق اجتماع تهران بود. از ۱۹۱ عضو مجمع عمومی سازمان ملل ۵۴ کشور آفریقایی هستند که سه کشور عضو غیر دائم شورای امنیت می‌باشند. از ۱۳۰ کشور عضو گروه ۷۷ ظاهراً ۵۲ کشور از آفریقا می‌باشند.

آنها شده است بیزار هستند. انقلاب، امام و رهبری را خیلی دوست دارند و شیفته کار با ایران می‌باشند.

۳- آسیب شناسی توسعه روابط با آفریقا

آقای باقری در ادامه به آسیب شناسی توسعه روابط پرداخت و به مسکوت ماندن حدود ۳۰۰ توافقنامه اعم از یادداشت تفاهم و قرارداد با آفریقایی‌ها اشاره نمود. ایشان همچنین به عدم تناسب برخی برنامه‌ها اشاره و برای نمونه افزود که برنامه‌های کاری درمورد توسعه روابط پارلمانی تنظیم شده در حالی که تعدادی از آن کشورها ظرفیت پارلمانی نداشته و یا اصلاً پارلمان ندارند. در زمینه‌های اقتصادی نیز با بعضی از کشورها قرارداد همکاری اقتصادی امضا شده در حالی که کشور مورد نظر اصلاً ظرفیت کار اقتصادی ندارد. بنابراین برنامه باید براساس راهبردی معین درباره آن کشور باشد.

برای تهیه راهبرد قابل ارائه ابتدا باید آسیب‌شناسی کنیم، که چرا در آفریقا با این همه ویژگی و ظرفیت‌های مثبت و به‌رغم امکانات اقتصادی، صنعتی و تجاری هنوز ما نتوانسته‌ایم در این زمینه به پیشرفتی دست یابیم. البته هم اکنون با دوستی و صمیمیتی که بین ملت‌ها و مسؤولان وجود دارد در حال رسیدن به نتایج خوبی هستیم، هرچند بعضی کشورها مورد غفلت واقع شده‌اند. برای مثال در سفر اخیر که به برخی از کشورهای آفریقایی نظیر اریتره داشتم، به من می‌گفتند که شما اولین نفری هستید که از جمهوری اسلامی ایران به این کشور سفر می‌کنید.

با آسیب‌شناسی که در زمینه‌های مختلف انجام داده‌ایم، درمی‌یابیم که ما اصلاً شناخت کافی نسبت به این کشورها نداشته‌ایم و یا شناخت ما تنها مربوط به بخشی از این کشورها بوده است. شناخت و بینش کافی و عمیق، از جمله مواردی است که در اتاق فکر باید بررسی

شده و برای دستگاه‌های اجرایی فرستاده شود. در کل شناخت ما از آفریقا ناکافی و مبهم است و برنامه میان مدت و یا درازمدت و منسجم و قابل ارائه‌ای نداشته‌ایم.

از دیگر مشکلات همکاری با آفریقا می‌توان به انعطاف‌ناپذیر بودن مقررات، کند بودن تصمیم‌سازی، فقدان محرک‌های لازم، بوروکراسی یا دیوان‌سالاری سخت و پیچیده، عدم تشویق و حمایت بخش خصوصی اشاره کرد. در حال حاضر برای بعضی از این موارد اقداماتی صورت گرفته لکن نتایج قابل توجهی دربر نداشته است. برای مثال نمایشگاه‌هایی در کشورهای آفریقایی با حمایت و تشویق بخش خصوصی برپا شده است که متأسفانه به صورت یک نوبتی بوده و با این کار صدمات و لطمات جبران‌ناپذیری به کار دراز مدت تجاری ما وارد کرده است.

در حال حاضر ما بنای کار را طوری قرار داده‌ایم که سفر به کشورهای آفریقایی جزو برنامه‌های اول و اصلی رؤسای جمهور باشد.

از دیگر مشکلات ما پائین بودن سطح کیفی و کمی فعالیت در سفارتخانه‌ها است بعضی از کشورهای غربی نیروهای متخصص بسیار زیادی در کشورهای آفریقایی دارند، ما نیز باید در این جهت حرکت کنیم و این روش را باید ابتدا از وزارت امور خارجه آغاز کرده و نیروهای مجرب و کارآزموده‌تری در این حوزه به کار گیریم.

قابل توجه است که کشورهای آفریقایی، کشورهایی نیستند که بتوان رأی آنها را با پول، تحریم و ندادن کمک جهت توسعه و غیره خرید. برای مثال کشور نیجر، یک کشور ضعیف و فقیر است ولی ارتباط خود را با صهیونیست‌ها قطع کرده است پس باید از این موارد استفاده لازم را ببریم.

یکی دیگر از مشکلات و آسیب‌های موجود کم بودن کمک‌های توسعه‌ای ایران است و به علاوه اینکه برنامه‌های کمی که در نظر گرفته شده خوب اجرا و مدیریت نشده است. برای مثال برای کشور گینه کمک به صورت ارسال اتوبوس و تراکتور بود و بعد از مدتی تراکتورها و اتوبوس‌ها به دلیل نبود قطعات و مواردی از این قبیل به صورت یکبار مصرف در آمده و دیگر قابل استفاده نبودند. کمک‌های توسعه‌ای بسیار اندک و روش‌های اجرایی بسیار نامناسب می‌باشند. ما معتقدیم که این موضوع باید اصلاح گردد.

البته در جلساتی که با آقای رئیس‌جمهور و معاونین و وزرای ایشان داشتیم کم و بیش آسیب‌ها را توضیح داده‌ایم و دولت نهم و شخص آقای رییس‌جمهور از کار با آفریقا حمایت کرده و تأکید نمودند که همه باید در این زمینه همکاری داشته باشند. در این راستا نیز اداره کل بین‌المللی ایجاد شد که با این اقدام توجه لازم در وزارتخانه‌ها به آفریقا بیشتر می‌شود.

از دیگر مشکلات ما این است که به‌رغم اینکه تعدادی از طلبه‌های آفریقایی در حوزه‌های ایران تحصیل کرده‌اند و یا دانشجویان آفریقایی که در دانشگاه‌های بین‌المللی درس خوانده‌اند لکن ما با آنها هیچ‌گونه ارتباطی نداشته و حتی نمی‌دانیم کجا هستند. ما حتی با تحصیل‌کرده‌های آفریقایی آشنایی و رابطه نداریم. حتی نمی‌دانیم چه افرادی در دانشگاه‌هایی که ایران در کشورهای آفریقایی نظیر غنا تأسیس کرده‌اند تحصیل کرده‌اند.

۴- بررسی‌های صورت گرفته جهت رفع آسیب‌ها

متأسفانه حتی در وزارت امور خارجه عده‌ای اصلاً اعتقاد به کار با آفریقا نداشته و هنوز هم ندارند. البته خوشبختانه بخشی از حرف‌های مایوس‌کننده با تشکیل

جلسات منظم کارشناسی و تهیه راهبردها دیگر مطرح نمی‌شوند ولی راه بسیار طولانی در پیش داریم. کمیته‌های سیاسی با کشورهای مختلف داریم که به طور منظم تشکیل می‌شود این کمیته‌ها در سطح معاونین وزرا و مدیران کل می‌باشد. کمیسیون‌های مشترک منظم و به موقع برگزار می‌شوند. اجلاس سران ایران و آفریقا را در سال ۲۰۰۹ میلادی در تهران خواهیم داشت که ما پیگیر انجام تمهیدات لازم و فراهم کردن زمینه‌ها برای برگزاری آن هستیم.

به دنبال اجلاسی که با شرکت برخی از کشورهای آفریقایی در شرم‌الشیخ مصر برگزار شد، سران آفریقایی در بیانیه‌هایی ایران را شریک استراتژی خود معرفی کردند. تعداد سفارتخانه‌های آفریقایی در تهران افزایش یافته است و هم اکنون در حدود ۲۵ سفارتخانه می‌باشد. ما نیز در ۲۷ کشور آفریقا سفارتخانه داریم. آخرین سفیرانی که به ایران آمدند از کشورهای گامبیا، کومور و غنا بوده‌اند که سفیر غنا مدیرکل تشریفات وزارت امور خارجه آنها می‌باشد و با ۸ نفر کادر سیاسی آمده و اعلام کرده است که می‌خواهد تهران را مرکز قرار داده و ۶ کشور خلیج فارس و دو کشور پاکستان و افغانستان را از تهران اکر دیته کند. این توجهات ما را به دقت بیشتر و برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تر سوق می‌دهد. تأسیس کارخانه سمند در سنگال و تراکتورسازی در اوگاندا از دیگر برنامه‌هایی بود که در دو سال گذشته اجرا شده است.

از جمله فعالیت‌های دیگری که صورت گرفته می‌توان به تنظیم کارهای دفاعی، امنیتی، آموزشی در چارچوب راهبردی اشاره نمود. طرح‌های زیادی برای اجراء در دست تهیه و اقدام داریم، یکی از آنها توسعه درمانگاه‌های هلال احمر می‌باشد که بسیار تأثیرگذار بوده است.

در ادامه جلسه دکتر شریفی، مدیر کل جنوب و شرق آفریقا اظهار داشت: در رابطه با بحث آفریقا باید اشاره داشت که جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب به مرور درصدد گسترش همکاری خود با کشورهای آفریقایی برآمد و در این رابطه به موفقیت‌های قابل توجهی نیز دست یافته است که این نشان‌دهنده توانمندی‌های جمهوری اسلامی ایران است.

به‌رغم تمام مشکلات و مسائلی که ما در داخل داریم، به نظر می‌رسد جمهوری اسلامی ایران باید در آفریقا نقش قوی‌تری داشته باشد گرچه آفریقا همواره در سیاست خارجه جمهوری اسلامی ایران نقش واقعی خود را نداشته است.

با تحولاتی که صورت گرفته و رایزنی‌هایی که انجام شده بعد از استقرار دولت جدید شخصاً با تعدادی از مسؤولان رده بالا و تعدادی از وزرا مذاکرات مفصلی داشتیم تا روشن کنم همکاری با آفریقا چه منافعی برای جمهوری اسلامی ایران دارد. ما انتظار داریم دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی و دیگر مراکز مطالعاتی در مورد آفریقا که برای شکل گرفتن آنها وزارت خارجه تلاش‌های زیادی صورت داده است، مورد حمایت قرار گیرد. به‌رغم اینکه موانع بسیاری در داخل و خارج وزارت خارجه در مواجهه با آفریقا داریم باید بتوانیم از تمام ظرفیت‌های خود به نحو احسن استفاده کنیم.

به نظر من موانع مهمی که در راه همکاری با آفریقا وجود دارند عبارتند از: عدم تجانس نژادی (ما سفید پوست و آنها سیاه‌پوست هستند)، عدم تجانس مذهبی (حدود ۵۰ درصد آنها غیرمسلمان می‌باشند) و عدم تجانس جغرافیایی. عدم تجانس فرهنگی و تاریخی نیز از دیگر عوامل مهم می‌باشند. به‌رغم تمام این موانعی که ما شناسایی کرده‌ایم به نظر می‌رسد که آفریقا می‌تواند

همکار استراتژیک نظام جمهوری اسلامی ایران باشد و در ابعاد مختلف از آن بهره‌برداری شود. ما یک طرح ۱۰ گانه داریم که به موقع از آن استفاده خواهیم کرد.

در ادامه دکتر موسوی برخی از عملکردهای دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی را بیان نمود. ایشان اظهار داشت به هر حال تلاش ما این است که همسو و هم‌جهت با بخش اجرایی مربوطه نیازهای مکتوب فکری و مطالعاتی را بررسی نمائیم. در این راستا کتاب‌های سبز را با کمک ادارات کل آفریقا مورد بازبینی قرار داده‌ایم همچنین نشریه مطالعات آفریقا را که از سال ۱۳۷۳ آغاز به کار کرده مستمراً با کمک آقای قادری منتشر می‌کنیم. این فصلنامه تنها فصلنامه تخصصی در عرصه مطالعات آفریقایی می‌باشد که کار نشر آن در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی انجام می‌شود. به غیر از آن، پروژه‌ها و مطالب مختلف و مقالاتی در همین رابطه تدوین و منتشر می‌شود. تلاش‌هایی نیز از طریق دعوت از شخصیت‌های آفریقایی، برگزاری میزگردها و جلسات در راستای معرفی هر چه بهتر آفریقا صورت گرفته است.

البته من بخش‌های مطالعاتی کشورهای همسایه را تا حدودی بررسی کرده‌ام آنها پیشرفت قابل قبولی داشته‌اند. برای مثال مؤسسه "تاسام" ترکیه که با ما نیز همکاری دارد در ۲ سال گذشته ۲ تا ۳ کار مهم در خصوص ارتباط با آفریقا انجام داده است. این مؤسسه همزمان با اجلاس سران آفریقایی، جلسه آفریقاشناسان را در استانبول برگزار کرد. ما می‌توانیم همزمان با اجلاس سران بحث آفریقا شناسی را از لحاظ مطالعاتی داشته باشیم. چنین مواردی در اکثر نقاط دنیا صورت می‌پذیرد برای مثال تاجیکستان که اجلاس سران شانگهای را برگزار کرد در حدود یک ماه قبل از آن اجلاسی تشکیل داد که در آن، مراکز مطالعاتی مختلف که در مورد سازمان

همکاری شانگهای مطالعه و بررسی می‌کنند جمع شده و دستور کاری به عنوان گزارش کار تهیه کردند. در صورت موافقت آمادگی انجام این کار را داریم.

ما باید اهمیت و ظرفیت‌هایی را که وجود دارد مورد بررسی قرار دهیم و موضوع آفریقا را بیشتر از گذشته آسیب‌شناسی کنیم تا علل عدم موفقیت در این زمینه را شناسایی کنیم و برای رفع آن تلاش کنیم. کشورهای آفریقایی تمایل زیادی به کار با جمهوری اسلامی ایران دارند. ما باید از این ظرفیت‌ها بهره لازم را ببریم. بخش خصوصی انگیزه ندارد و شاید یکی از علل آن عدم شناخت آنها از منابع و بازار این کشورها باشد و علت دیگر نداشتن برنامه درازمدت است.

سپس آقای قادری مدیر مرکز مطالعات آفریقا اظهار داشت: در اینجا باید یادآور شوم که تألیف و بازبینی کلیه کتاب‌های سبز مربوط به آفریقا، برگزاری سمینارها و اجلاس و میزگردها با هماهنگی، همکاری و تعامل با ادارات مرکزی انجام می‌گیرد. ایشان همچنین اضافه کرد:

دو طرف ایرانی و آفریقایی در بروز مشکلات سهیم هستند و برای رفع آن باید فرهنگ و ادبیات سیاسی مدیران مسؤول و تصمیم‌گیرندگان درمورد آفریقا عوض شود، چنانچه این بینش منفی وجود داشته باشد کار، پیشرفت قابل توجهی نخواهد داشت. از سوی دیگر آفریقایی‌ها را باید به تحرک واداشت و آنها را مدیریت کرد، به این خاطر که آنها فعالیت کمتری دارند و باید محرکی آنها را به تحرک وادارد.

در پایان جلسه آقای باقری ضمن جمع‌بندی کلی اظهار داشتند که هم اکنون فعالیت‌های بین‌المللی ما بیشتر از گذشته شده است که نمونه آن اعزام ناو جنگی برای کشتی‌های تجاری می‌باشد. در آینده سفر آقای رئیس‌جمهور به کنیا را خواهیم داشت که به درخواست مقامات کنیایی بوده است. ایشان همچنین افزودند که توجه ما نسبت به شاخ آفریقا بیشتر از گذشته شده است و ضروری است که این همکاری‌ها به شکل جدی‌تری دنبال شود.

مجید یعقوبی

مرکز مطالعات آفریقا